

HET HEKSENPROCES VAN KASTERLEE IN 1565

• Herfstnummer 2008 •

In de herfst en winter van 1565-66 was het Kempische dorp Kasterlee getuige van dramatische gebeurtenissen. Rond 1 oktober 1565 werd er een zekere Jan van Bladel op de brandstapel terechtgesteld wegens moord op zijn schoonvader. Tijdens de foltering had hij zijn moeder, Elisabeth van Selffs, een weduwe van meer dan 80 jaar uit Lichtaart, ervan beschuldigd een heks te zijn. Nu leefde de officier van justitie van Kasterlee, schout Adriaan van Ranst, in de overtuiging dat hij het slachtoffer geworden was van schadelijke toverij van Elisabeth. Hij liet de zagezegde heks aanhouden op hetzelfde ogenblik als haar zoon verbrand werd. Omdat de beul van Antwerpen voor de terechtstelling van de zoon toch naar Kasterlee gekomen was, wilde de schout van diens aanwezigheid gebruik maken om meteen de moeder op de pijnbank te laten leggen. Maar zijn ondergeschikte, de vorster of boswachter Pieter van Kets, die Elisabeth in zijn huis had moeten opsluiten, verzettede zich daartegen en wees de schout erop dat een voorafgaandelijk vonnis van de schepenenbank nodig was om iemand te kunnen folteren. Er stond Van Ranst bijgevolg niets anders te doen dan een vooronderzoek in te stellen. Hij slaagde erin nog drie personen te vinden die meenden het slachtoffer te zijn van Elisabeths toverkunsten.

Volgens Frans Hermans was zijn vee eens behekst, zodat het alle voedsel weigerde en ziek werd. Iemand gaf hem de raad als voedsel voor zijn vee koolbladen te gaan halen in de hof van degene die hij ervan verdacht de oorzaak van het onheil te zijn. Hermans liet dan bij Elisabeth van Selffs koolbladen halen en gaf die aan zijn beesten, die ervan aten en terug beter werden, op enkele uitzonderingen na die verlamd bleven. Lambert Willems was gedurende 5 jaar ziek geweest; hij kwijnde helemaal weg. Hij ontving toen enkele malen bezoek van Steven Dinck, die hij om raad vroeg. Steven had gezegd dat Lambert het slachtoffer was van de kwade hand en hij had voorspeld dat diegene die zijn ziekte veroorzaakt had hem 's anderendaags iets zou komen vragen eerst uit zijn huis, en dat moest hij weigeren, en vervolgens iets uit zijn hof, en dat moest hij geven.

De arme oude weduwe van Selffs was natuurlijk de volgende dag beroep komen doen op burenhulp vanwege Lambert. Nadat deze laatste haar iets uit zijn hof had gegeven, was hij beter geworden. Ook het vee van Maarten de Rayemaeker, een der schepenen van Kasterlee, was behekst geweest;

door beroep te doen op een waarzegster was Maarten te weten gekomen dat Elisabeth van Selffs de schuldige was.

In de periode van 8 november 1565 tot 23 januari 1566 kwam de schepenbank 28 keren bij elkaar voor het proces tegen de oude vrouw die van al deze kwalijke toverij beschuldigd werd. Omdat de schout zelf benadeelde partij was, liet hij de akte van beschuldiging voorlezen door de secretaris van Herentals, Willem Verhezen, die in dit proces ook optrad als secretaris van de schepenbank van Kasterlee. Behalve de reeds genoemde slachtoffers van Elisabeths toverij waren er nog een zevental getuigen, die van horen zeggen weet hadden van betoveringen. Meester Willem van Geel trad op als advocaat van de beschuldigde. Hij wees erop dat het getuigenis van Jan van Bladel tegen zijn moeder niet geldig was omdat het met foltering afgedwongen was, en dat hij herroepen had toen hij naar de brandstapel ging. Van de zogezegde hekserij van Elisabeth achtte meester Van Geel niets bewezen. Volgens hem werd Frans Hermans klaarblijkelijk gedreven door haat teen de beschuldigde. Lambert Willems en Maarten de Rayemaeker werden op hun beurt door Van Geel van bijgelovige praktijken beschuldigd: zij hadden zelf bekend dat ze beroep hadden gedaan op waarzeggers en tovenaars en volgens de Kerk staat dit gelijk met beroep op de duivel.

Ondanks het goed doortimmerde pleidooi van meester Van Geel haalde schout Van Ranst zijn slag thuis. Nadat er in het begin van 1566 tot tweemaal toe een advies was ingewonnen van twee advocaten bij de Grote Raad van Mechelen en een aantal getuigen opnieuw verhoord waren, kwamen, 'gemaand' door schout Van Ranst, alle zeven leden van de schepenbank op 24 januari bij elkaar om Elisabeth van Selffs tot de tortuur te verwijzen. De schout liet onmiddellijk twee helpers van de beul van Antwerpen naar Kasterlee halen. Na hun aankomst installeerden de twee beulsknechten een folterbank in de stal van vorster Van Kets.

De verdachte werd gedurende een ganse dag gefolterd, maar zij weigerde standvastig te bekennen. Alleen rond de middag werden de activiteiten onderbroken om de schout en de vier schepenen, die ambtshalve de foltering moesten bijwonen, toe te laten te gaan dineren in de herberg van Waltrudis

van Loo. De herbergierster getuigde later dat de schepenen er zeer bedrukt uitzagen toen ze aan haar herberg toekwamen. Zij had aan Maarten de Rayemaeker, die zoals we reeds weten, niet alleen schepenen, maar ook een der aanklagers van Elisabeth was, enigszins spottend gevraagd: "Lieve Meerten, hoe eest al?" De schepenen had geantwoord: "Woutruyt, ick en weets nyet", en bij die woorden was hij in tranen uitgebarsten, zo ontgaan was hij door wat hij had moeten meemaken. Na de middag gingen de beulsknechten er echter nog harder tegenaan, zonder evenwel een bekentenis aan hun slachtoffer te kunnen ontlokken. Ten langen laatste lieten zij op aanraden van Willem Verhezen Elisabeth verwarmde urine van koeien drinken, maar ook dan nog bleef zij moedig ontkennen. In de daaropvolgende nacht overleed zij in het huis van Van Kets aan de gevolgen van de foltering. De pastoor van Kasterlee, die haar de avond vóór de foltering de biecht had afgenomen, was haar ook juist vóór haar door nog eens komen bezoeken, maar de ongelukkige vrouw was te zeer uitgeput om nog iets tegen hem te kunnen zeggen. Alleszins blijkt uit een later onderzoek naar het machtsmisbruik door de schout dat de parochiegeestelijkheid van Kasterlee en Lichtaart overtuigd was van de onschuld van Elisabeth van Selffs.

Deze gebeurtenissen uit het 16de-eeuwse Kasterlee laten zien hoe bij de Kempische bevolking uit vroeger tijden twee wereldbeelden tegenover mekaar staan. Frans Hermans, Lambert Willems, schepenen Maarten de Rayemaeker, 'tovenaars' Steven Dinck, schout Adriaan van Ranst en secretaris Willem Verhezen zitten vast in een oeroude, vóór- en buitenchristelijke opvatting over de werkelijkheid, waarin heksen en tovenaars een rol spelen. De advocaat van de 'heks', meester Willem van Geel, en ook de parochiepriesters en de voster, Pieter van Kets, die het meermalen voor de zogezegde heks opnam, plaatsen daartegenover hoe dan ook meer 'verlichte' christelijke opvattingen, -hoewel in het Kastels heksenproces van 1565-66 in eerste instantie zonder succes.

(overgenomen uit Heemkunde Gouw Antwerpen, jaargang 44, 2007, 3 p.25-26)